
УДК 349.2:342.9

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.30>

orcid.org / 0009-0001-9731-1985

© Кириленко П.В., 2024

П.В. Кириленко

**ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ
ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУЛИ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ**

P. Kyrylenko

**PROFESSIONAL MOBILITY AND
IMPROVEMENT OF QUALIFICATIONS
AS COMPONENT FORMULAS OF THE
PROFESSIONAL GROWTH OF
SCIENTIFIC AND TEACHING
EMPLOYEES**

Анотація. Метою статті є розгляд питань професійного зростання науково-педагогічних працівників через характеристику професійної мобільності та підвищення кваліфікації. Наголошується, що обов'язок підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників зумовлює необхідність поглянути ширше на вирішення проблеми відповідності зазначених категорій працівників займаній посаді. Мова йде про певні якості особистості науково-педагогічного працівника, який має бути морально готовим до провадження такої трудової діяльності, яка вимагає постійного самовдосконалювання. Розглянувши нормативні приписи щодо регулювання професійного зростання науково-педагогічних працівників, автор робить наступні висновки: нормативно-правове регулювання освітньої діяльності містить у якості своєї складової напрям впорядкування вимог до особистості науково-педагогічного працівника щодо його професійного зростання і дозволяє констатувати зважений та обґрунтований підхід держави у формуванні вимог до професійної кваліфікації даних осіб; здатність викладача розвиватись, опановувати нові грані свої професії визначають спроможність відповідати вимогам, що висуває законодавство, до посади науково-педагогічного працівника та виконувати обов'язки із

підвищення кваліфікації; професійна мобільність та підвищення кваліфікації виступають складовими формули професійного зростання науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: освіта, держава, правове регулювання, науково-педагогічна діяльність, науково-педагогічний працівник, професійна мобільність, підвищення кваліфікації, професійне зростання, професійний розвиток, трудова функція, професійні обов'язки, право на працю.

Abstract. The purpose of the article is to consider the issues of professional growth of scientific and pedagogical workers through the characteristics of professional mobility and professional development. The author emphasizes that the goal of education is simultaneously one of the goals of any modern civilized state, because an educated person is a treasure for society and the state. Moreover, we are talking not only about the important spiritual value and pride of the nation, but also about a purely pragmatic economic interest, because only an educated person is able to create modern high-tech things with his work that sustain and develop the country's economy, allow it to ensure its existence and compete with others countries. It is emphasized that the obligation to improve the qualifications of scientific and pedagogical workers makes it necessary to look more broadly at solving the problem of compliance of the specified categories of workers with the position they hold.

We are talking about certain personality qualities of a scientific and pedagogical worker, who must be morally ready to carry out such work, which requires constant self-improvement. Having considered the normative prescriptions regarding the regulation of the professional growth of scientific and pedagogical workers, the author draws the following conclusions: the normative and legal regulation of educational activity contains as one of its components the direction of regulating the requirements for the personality of the scientific and pedagogical worker in relation to his professional growth and allows to state a balanced and justified approach of the state in formation of requirements for the professional qualifications of these persons; the teacher's ability to develop, to master new facets of his profession is determined by his ability to meet the requirements set forth by the legislation for the position of a scientific and pedagogical worker and to perform the duties of professional development; professional mobility and professional development are components of the formula for the professional growth of scientific and pedagogical workers.

Keywords: education, state, legal regulation, scientific and pedagogical activity, scientific and pedagogical worker, professional mobility, professional development, professional growth, professional development, labor function, professional duties, right to work.

Постановка проблеми. Відомим є висловлювання, що належить Марку Туллію Цицерону: «Порядок найбільше допомагає ясному засвоєнню». Відповідно, очевидно, що ефективність надання знань для формування розвинених освічених особистостей неабияк залежить від впорядкованості відносин, в яких безпосередньо чи опосередковано реалізується право на освіту. Тому саме правове регулювання зазначених відносин має велике значення у досягненні мети освіти, яка визначається як: «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалі-

зації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1].

Варто наголосити, що зазначена мета освіти одночасно є однією з цілей будь-якої сучасної цивілізованої держави, адже освічена людина є скарбом для суспільства і держави. При чому, мова йде не тільки про важливі духовну цінність та гордість нації, але й про чисто прагматичний економічний інтерес, бо тільки освічена людина здатна своєю працею створювати сучасні високотехнологічні речі, які тримають та розвивають економіку країни, дозволяють останній забезпечувати своє існування та конкурувати з іншими країнами. А тим більше для України, яка сьогодні на полі бою відвойовує своє право на незалежність, вона має особливе значення. Адже фахівці, що отримали вищу освіту, які володіють сучасними знаннями та навичками, здатні розвивати оборонний потенціал країни. Тобто вища освіта є не лише засобом розвитку особистості, але й фундаментом для зміцнення держави, її економіки та суспільства. Тому освіта є важливою сферою діяльності держави, яка вимагає її особливої уваги. Зокрема мова йде і про підготовку науково-педагогічних кадрів, робота, реалізація права на працю яких, полягає у здійсненні освітньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Не зважаючи на таку стратегічну роль освіти, питання правового регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників не отримали належної уваги з боку науковців. Дані питання фрагментарно розглядалися у роботах, присвячених дослідженню правового регулювання розірвання трудового договору за п.3 ст.41 КЗпП України (Г.О. Вайленко [2]), правовому регулюванню праці науково-педагогічних працівників (К.О. Попова-Коряк [3]). Щодо безпосередньої уваги, то в науці нормативні засади впорядкування підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників розглядалися А.О. Поляковим [4], а стажування означених працівників – С. Скакун [5].

Як бачимо, мала кількість уваги, приділена цим питанням і разом із тим таке значення, яке сьогодні приділяється освіті як стратегічній сфері діяльності держави, дозволяє констатувати необхідність провадження наукових досліджень, присвячених проблемам підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд питань професійного зростання науково-педагогічних працівників через характеристику професійної мобільності та підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Як наголошує Г.О. Вайленко, «у науці та практиці трудового права сфера трудової діяльності, що відображає галузевий або родовий поділ праці, в якій працівник може застосовувати свої трудові здібності відповідно до наявних у нього знань, навичок та вміння, називається професією. Виконання роботи певної професії вимагає спеціалізації професійних навичок або знань за якимось визначеним профілем» [2, с.54]. Враховуючи постійний розвиток науки і техніки, ці знання мають постійно вдосконалюватися, оновлюватися для того, щоб забезпечити якісний та належний рівень викладання і підготовки нових професійних кадрів за різними напрямками. Мова йде про професійне зростання особистості науково-педагогічного працівника як умови щодо відповідності вимогам посади. Саме тому до кваліфікації науково-педагогічних працівників законодавством встановлюються певні вимоги.

Так, Закон України «Про освіту» визначає: «Професійний розвиток ... науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання. Заклади освіти, в яких працюють педагогічні та науково-педагогічні працівники, сприяють їхньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації» [1, ч. 1 ст. 59].

У свою чергу, Закон України «Про вищу освіту» вказує, що «науково-педагогічні працівники підвищують кваліфікацію та проходять стажування в Україні і за кордоном. Заклад вищої освіти забезпечує підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників не рідше одного разу на п'ять років із збереженням середньої заробітної плати» [6, ст.60]. Також відповідно до цього закону науково-педагогічні працівники зобов'язані підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію [6, ст.58], і їм створюються «належні умови ... для підвищення кваліфікації» [6, ст. 59].

Тобто базові закони, що регламентують освітню діяльність, визначають відповідні питання провадження освітньої діяльності та надання освітніх послуг, зокрема наголошуючи на вимогах до науково-педагогічних працівників, що полягають у постійному професійному розвитку. Ці базові напрями деталізуються у підзаконних актах.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» зазначає, що «науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію».

Метою підвищення кваліфікації ... науково-педагогічних працівників є їх професійний розвиток відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти» [3, п.2, п.3].

Отже, у підзаконному нормативно-правовому акті мова вже йде про конкретизацію вимог до науково-педагогічного працівника у вигляді його професійного обов'язку розвивати свої знання та професійні навички.

Тут також важливо погодитися і з думкою, висловленою в науці, що «неабияку роль у цьому процесі відіграє здатність викладача вчитись, готовність опановувати нові прийоми та засоби навчання, що є засадою для формування однієї з граней професійної мобільності» [8, с. 18].

При чому під мобільністю розуміється «якість, яка насамперед, спрямована на стабільність працівника у межах обраної професії, спрямовану на його професійне вдосконалення, що є передумовою до підвищення кваліфікації» [8, с. 19–20].

Не можемо не підтримати зазначену точку зору, адже обов'язок підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників зумовлює необхідність поглянути ширше на вирішення проблеми відповідності зазначених категорій працівників займаній посаді.

Мова йде про певні якості особистості науково-педагогічного працівника, який має бути морально готовим до провадження такої трудової діяльності, яка вимагає постійного самовдосконалювання.

До даних висновків веде також і процес євроінтеграції, який охоплює всі сфери суспільного життя людей, включно з освітою. Реформа вищої освіти вимагає від професорсько-викладацького складу нових навичок і прагнення до професійного саморозвитку. Університети підтримують та сприяють цим процесам шляхом підвищення кваліфікації викладачів та участі в різних європейських програмах обміну викладачами, такими як Erasmus, Tempus тощо [9, с.282].

Більше того, варто наголосити на тому, що дослідники історії правового регулювання праці науково-педагогічних працівників вказують на історичну обумовленість вимог до моральних якостей осіб, що здійснюють освітню діяльність [10, с. 282].

Варто погодитись з А.О. Поляковим, що «правове регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відображає прагнення держави максимально стимулювати науково-педагогічних працівників покращувати власні професійні компетентності, технічно-інформаційні навички та soft skills» [1, с. 142].

Умови життя українців, що змінилися з 24 лютого 2022 р., суттєво вплинули і на професійну мобільність, і на можливості підвищення кваліфікації. «Правовий режим воєнного стану, значно обмежує фізичну можливість проведення навчальних заходів, тренінгів та семінарів у офлайн. Багато університетів та освітніх центрів або зруйновані, або переміщені. У регіонах, де веду-

ться активні бойові дії, проводити якісне навчання для підвищення кваліфікації стає майже неможливим.

Окрім цього, науково-педагогічні працівники можуть бути змушені тимчасово евакуюватися чи перебувати в умовах небезпеки для життя, та й просто бути неналаштованими на навчання внаслідок пригніченого психологічного стану, що негативно впливає на мотивацію» [11, с.84].

Певною мірою цю проблему вирішує можливість проведення підвищення кваліфікації в онлайн-форматі, що дозволяє долучатися до курсів із зручного, наскільки це є можливим, безпечного місця. Однак, через воєнні дії в багатьох регіонах зруйновано або пошкоджено інфраструктуру, що ускладнює доступ до Інтернету, електроенергії та освітніх ресурсів. Онлайн-курси та вебінари, які могли б стати альтернативою очним навчальним заходам, також стають недоступними або переривчастими через перебої з електропостачанням і зв'язком.

Тут потрібно акцентувати увагу, що разом із вимогами щодо професійної кваліфікації та її вдосконалення, законодавство визначило види підвищення кваліфікації.

Так «підвищення кваліфікації може здійснюватися за різними видами (навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо) та у різних формах (інституційна, дуальна, на робочому місці (на виробництві) тощо)» [6, ч. 2 ст. 59].

Варто наголосити, що саме різноманіття видів підвищення кваліфікації, передбачених чинним законодавством, дозволило не зупинитися процесам професійного розвитку науково-педагогічних працівників, а навпаки розвивати такий напрям як дистанційне підвищення кваліфікації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, розглянувши нормативні приписи щодо регулювання професійного зростання науково-педагогічних працівників, варто зробити наступні висновки:

1) нормативно-правове регулювання освітньої діяльності містить у якості своєї складової напрям впорядкування вимог до особистості науково-педагогічного працівника щодо його професійного зростання і дозволяє констатувати зважений та обґрунтований підхід держави у формуванні вимог до професійної кваліфікації даних осіб;

2) здатність викладача розвиватись, опановувати нові грані своєї професії визначають спроможність відповідати вимогам, що висуває законодавство, до посади науково-педагогічного працівника та виконувати професійні обов'язки із підвищення кваліфікації;

3) професійна мобільність та підвищення кваліфікації виступають складовими формули професійного зростання науково-педагогічних працівників.

Правове регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників має і інші проблемні питання, дослідження яких має перспективи подальших наукових розвідок.

Література

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Вайленко Г. О. Правове регулювання розірвання трудового договору за п.3 ст.41 КЗпП України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Донецький юридичний інститут, 2019. 218 с.
3. Попова-Коряк К.О. Особливості правового регулювання праці науково-педагогічних працівників. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Донецький юридичний інститут, 2019. 250 с.
4. Поляков А.О. Правове регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 92-річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (2 квітня 2021 року). – Харків, 2021. – 333 с. С.141-143. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7dd11ac7-0398-4818-8020-dee82f27ac5d/content>.
5. Скакун С. Правове регулювання стажування наукових і науково-педагогічних працівників. Підприємство, господарство і право. 2019. №1. С. 80-83. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/16.pdf>.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>.
8. Коваленко О.О. Щодо проблеми професійної мобільності педагогічних працівників в умовах сучасного реформування освіти. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм трудового законодавства у системі Національної поліції : тези доповідей учасників I Всеукраїнського круглого столу. (м. Кривий Ріг, 20 березня 2020 р.) / за ред. М.М. Клемпарського, Т.В. Колеснік. – Кривий Ріг: , 2020. – 184 с. С.18-21.
9. Liubov Basiuk, Roman Shabanov, Olena Kovalenko, Iryna Shulga, Iryna Dobroskok, Liudmyla Peretyaga The Main Aspects of Ukrainian Teaching Staff Mobility As Integration Process In The Global Labor Market. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensională. 2019/ 11. Issue 2. Art. 282-295. DOI: <https://doi.org/10.18662/trem/130>.
10. Коваленко О.О. Вимоги до моральних якостей працівників, які виконують виховні функції: історичний аспект. Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г.С.Сковороди «Право». X. 2019. Вип.30. С. 40-47.
11. Кириленко П.В. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників: актуальні проблеми правового регулювання в умовах режиму воєнного стану. Права та основоположні свободи людини у контексті євроінтеграції України : матеріали круглого столу присвяченого Дню юриста, що проведений кафедрою цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського та кафедрою державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу факультету історії та права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (08 жовтня 2024 року). Харків, 2024. С.83-85.